

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มนุษย์เราทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในสังคมใดก็ตามตั้งแต่เกิดจนตายนั้น ต้องผ่านการกระทำที่เป็นพิธีเป็นขั้นตอน ซึ่งเรียกรวมๆกันว่า พิธีกรรม

พิธีกรรมจึงเป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติกันจนเคยชิน และยึดถือเป็นประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น พิธีสืบชะตา พิธีบวช พิธีแต่งงาน พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ รวมทั้งพิธีกรรมงานศพด้วย ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงอาศัยแนวความคิดที่เกี่ยวข้องต่างๆ เป็นพื้นฐานในการวิจัย ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม
2. แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของประเพณีและพิธีกรรม
3. แนวคิดเกี่ยวกับพิธีศพ

1. แนวความคิดเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม

ธิดา โมสิกรัตน์ (2548: 7-16) ได้กล่าวถึง ประเพณีและพิธีกรรมในแง่มุมต่างๆ โดยละเอียด ดังนี้

ความหมายของประเพณีและพิธีกรรม

ประเพณี คือ สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผน หรือตามแบบอย่างที่ได้กำหนด ขึ้น เช่น ประเพณีเกี่ยวกับพุทธศาสนา จะมีแบบแผนการปฏิบัติของชาวพุทธเป็นแบบเดียวกันและกระทำสืบต่อกันมา เช่น ประเพณีการทำบุญ ตักบาตร การสวดมนต์ เป็นต้น

ส่วนพิธีกรรม คือ วิธีการที่กระทำเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ หรือมีผลสำเร็จตามความต้องการ เป็นการกระทำของบุคคล เมื่อเป็นที่ยอมรับในสังคมก็จะกำหนดเป็นแบบแผนการกระทำของส่วนร่วม กลายเป็นประเพณีของสังคมซึ่งสมาชิกในสังคมรับมาปฏิบัติร่วมกัน เช่น การฝึกฝนอาชีพหรือเริ่มหัดอ่านเขียนเรียนหนังสือ บิคามารดา จะนำบุตรไปมอบแก่ครู จัดดอกไม้ธูปเทียนให้บุตรไปไหว้ครู เป็นพิธีกรรมหรือวิธีการมอบตัวเป็นศิษย์ ครูจะอบรมสั่งสอนทั้งวิชาความรู้และความประพฤติประดุจเป็นลูก พิธีกรรมนี้สอดคล้องกับคติในศาสนาเรื่องความกตัญญู ซึ่งยอมรับนำมาปฏิบัติเป็นประเพณีไหว้ครูที่สืบต่อมาในสังคมไทย

จึงกล่าวได้ว่า ประเพณีและพิธีกรรมเป็นรูปแบบการประพฤติปฏิบัติหรือการกระทำของบุคคลหรือส่วนรวม มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ความรู้สึกนึกคิดและความเชื่อของคนไทย ซึ่งสะสมเป็นความรู้ และประพฤติปฏิบัติ มีการถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นมรดกของสังคมไทยแก่คนรุ่นต่อๆ มา

ลักษณะของประเพณีและพิธีกรรม

ประเพณีและพิธีกรรมมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับชีวิต พิธีกรรมเป็นองค์ประกอบหนึ่งในสี่ขององค์ประกอบประเพณี ซึ่งประกอบด้วย แนวคิด พิธีกรรม สมาชิก และการเฉลิมฉลอง

- แนวคิด คือ หลักการหรือความเชื่อที่แสดงออกปรากฏเป็นประเพณี เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติที่สมาชิกในสังคมจะกระทำตามเพื่อให้ชีวิตและสังคมส่วนรวมมีความสุขสงบ มีชีวิตที่ดีและมั่นคง
- พิธีกรรม คือ วิธีการกระทำ มีขั้นตอน รูปแบบ กรรมวิธีที่กำหนดไว้ มีบุคคลที่ได้รับการยอมรับหรือเชื่อว่าเป็นผู้มีความสามารถเป็นแกนกลาง เรียกว่า เจ้าพิธี ทำหน้าที่เป็นตัวกลางหรือเป็นตัวแทนผู้เข้าร่วมพิธี
- สมาชิก คือ ผู้เข้าร่วมอยู่ในประเพณี ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป จนถึงหมื่นคนแสนคน อาจเป็นบุคคลซึ่งมีความสัมพันธ์สนิทสนมหรือเป็นคนแปลกหน้ากันก็ได้
- การเฉลิมฉลอง คือ การจัดกิจกรรมหรือการละเล่นที่สนุกสนานรื่นเริง หรือการแสดง ความยินดี ความเบิกบานใจ เช่น การร้องรำทำเพลง การแสดงมหรสพต่างๆ การจุดดอกไม้ไฟ การกินเลี้ยง เป็นต้น

ประเพณีส่วนใหญ่จะมีองค์ประกอบทั้ง 4 ประการ อาจจะเน้นองค์ประกอบใดเป็นสำคัญ หรือลดทอนองค์ประกอบบางประการก็ได้ ขึ้นอยู่กับความคิด ค่านิยม ความสนใจและความเชื่อของบุคคลหรือคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม

ประเภทของประเพณีและพิธีกรรม

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย แบ่งเป็นภูมิภาค กลุ่มเชื้อชาติและภาษา หรือกล่าวได้ว่าสังคมไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีวิถีชีวิต แบบแผนการดำเนินชีวิตแตกต่างกัน จึงมีประเพณี พิธีกรรมเฉพาะกลุ่ม เฉพาะถิ่น เป็นประเพณี

อย่างไรก็ตาม ประเพณีและพิธีกรรมสามารถจำแนกได้ 4 ประเภท คือ

1. ประเพณีปรัมปรา(Tradition) เป็นประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดมาจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตซึ่งทุกคนต้องปฏิบัติตาม แม้ว่าจะไม่มีความหมายหรือไม่สอดคล้องกับค่านิยมในสมัยต่อมาก็ตาม ก็

ยังคงปฏิบัติ เพราะได้รับสืบทอดและปฏิบัติตามอย่างบรรพบุรุษ จึงถือว่ามีความสูง ไม่สามารถฝ่าฝืน หรือล้มเลิกไป เช่น ประเพณีการบูชาเช่นสังเวฬุสีสาเทวดา แต่ละบ้านจะกราบไหว้ผีบรรพบุรุษซึ่งสิงสถิตอยู่ในบ้านเรือน เพราะเชื่อว่ามีความอำนาจให้ร้ายให้ทุกข์แก่ผู้อยู่อาศัยที่ประพฤติตนออกนอก ไรตนอกรอย หรือประพฤติไม่ดี นอกจากนี้มีประเพณีไหว้ผีเรือน ผีเจ้าที่ เทวดา เทพารักษ์ ฯลฯ หรือมีลักษณะเป็นข้อห้ามกล่าวเป็นคำเตือนเช่น ห้ามเผาผีวันศุกร์ ตัดจุกวันอังคาร แต่งงานวันพฤหัสบดี หรือ ห้ามเผาวันพระ เป็นต้น

2. จารีตประเพณี (Mores) เป็นประเพณีที่นำมาจากข้อกำหนดทางศีลธรรม มีชั่วหรือผิดถูก เป็นการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้สังคมเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสุข ความเจริญ และทำให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาช้านาน ซึ่งกระทำตามๆ กันมาก แต่ก็มีความสำคัญในการรักษาความเป็นชาติหรือเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น จารีตประเพณีบางอย่างได้เปลี่ยนแปลงกลายเป็นกฎหมายในเวลาต่อมา อาทิ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ของอีสาน จารีตประเพณีสำคัญของสังคมไทย เช่น การเลี้ยงดูบิดามารดา การไหว้ครู การทำขวัญข้าว ซึ่งล้วนแต่กำหนดด้วยหลักธรรมความกตัญญู กตเวที เป็นต้น

3. ขนบประเพณี (Institution) เป็นประเพณีที่กำหนดวิธีประพฤติปฏิบัติตามคติความเชื่อ ควรทำอะไรอย่างไร เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการตาย เป็นต้น รวมถึงการปฏิบัติที่สืบทอดภายในกลุ่มชน หรือหมู่คณะ ซึ่งกำหนดการประพฤติปฏิบัติบางอย่าง เช่น ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่

4. ธรรมเนียมประเพณี (Convention) เป็นประเพณีประพฤติปฏิบัติตามความนิยมของสังคมโดยยอมรับนำมาประพฤติปฏิบัติตามๆ กัน เพื่อให้สังคมยกย่องและทำให้เข้าสังคมกับผู้อื่นได้ ส่วนใหญ่เกี่ยวกับมารยาท การขึ้น เดิน นั่ง นอน กิน พูจาปราศรัย แต่งกาย

บทบาทของประเพณีและพิธีกรรม

ประเพณี พิธีกรรมมีบทบาทต่อบุคคลและสังคม ในฐานะที่เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติที่สืบทอดกันมา และยึดถือเป็นสิ่งดีงามที่ควรกระทำ โดยบทบาทของประเพณีและพิธีกรรมที่มีต่อบุคคลและสังคม มีรายละเอียดดังนี้

- บทบาทของประเพณีและพิธีกรรมต่อบุคคล

คนเราทำตามประเพณีและพิธีกรรมเพื่อให้เกิดสิ่งที่ดีงามต่อตนเองหรือครอบครัว ประเพณี พิธีกรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำเนินชีวิตและในการทำงาน ช่วยผ่อนคลายความวิตกกังวล ความทุกข์ จากปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น ทำให้จิตใจสบาย มีกำลังใจดี เพราะมีความ

คาดหวังว่าจะได้รับสิ่งดีๆ จากการทำตามประเพณี พิธีกรรม ตัวอย่างเช่น การปลูกข้าวต้องพึ่งพาน้ำฝนตามธรรมชาติ ในทุกขั้นตอนที่ท่านจะมีประเพณีและพิธีกรรม เริ่มตั้งแต่เตรียมที่ให้นา มีพิธีแรกนาขวัญ เพื่อให้เกิดสวัสดิมงคล และพืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ หรือแม้กระทั่งงานศพ ในทุกขั้นตอนจะมีประเพณีและพิธีกรรม ที่แฝงปริศนาธรรมและแสดงออกเพื่อเป็นการอบรมสั่งสอน ทั้งต่อคนตายและคนเป็น

- บทบาทของประเพณีและพิธีกรรมต่อชุมชนและสังคม

ประเพณีและพิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่เสริมสร้างความผูกพัน ความเป็นพวกเดียวกัน ประพฤติปฏิบัติหรือกระทำในสิ่งที่เป็นแบบแผนเดียวกัน ทำให้สมาชิกในสังคมรู้สึกใกล้ชิดผูกพันกัน ดังเช่น ในกรุงเทพมหานคร ชาวเหนือจะร่วมกันจัด ประเพณีต้านภัยสลากร ในเทศกาลออกพรรษา ณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม หรือชาวใต้ร่วมกันทำ ประเพณีบุญสารทเดือน 10 ที่สมาคมชาวใต้ หรือแม้แต่คนไทยในต่างประเทศก็จะจัดประเพณีลอยกระทง และประเพณีอื่นๆ ตามที่เคยปฏิบัติในประเทศไทย

ในสมัยก่อน การศึกษาหาความรู้และการฝึกหัดอาชีพต่างๆ จะเรียนรู้และฝึกฝนจากบ้าน วัด และวังการปฏิบัติตามประเพณีและพิธีกรรมของครอบครัวหรือชุมชน ก็เป็นวิธีการศึกษาอบรมทางอ้อม เช่น สอนให้กตัญญูต่อครูอาจารย์ มีประเพณีและพิธีการไหว้ครูเป็นการมอบตัวเป็นศิษย์ และบูชาคุณของครูด้วยดอกไม้ รูปเทียน และสิ่งของที่เป็นสัญลักษณ์ ได้แก่ หญ้าแพรก ดอกมะเขือ ข้าวตอก เป็นต้น

ประเพณี พิธีกรรมบางอย่างมีบทบาทเป็นเครื่องมือควบคุมการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม ทำให้เกิดความสงบ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่กระทำความผิดหรือประพฤติตน “แหวกประเพณี” เช่น ในสมัยก่อนหนุ่มสาวคู่ใดที่รักใคร่ชอบพอกัน ก็ต้องทำพิธีสู่ขอเพื่อขอหมั้นหมาย และจัดพิธีแต่งงาน ประเพณีการบวชก็เช่นกัน เป็นวิธีการที่ทำให้ผู้ชายตั้งแต่อายุ 20 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปได้มีโอกาสศึกษาพระธรรม เป็นการฝึกฝนอบรมตนเองให้รู้จักรับผิดชอบในชีวิตตนเอง ในสมัยโบราณจึงกำหนดให้บวชก่อนแต่งงาน เพื่อจะได้นำหลักธรรมมาใช้ปกครองดูแลครอบครัวและมีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตต่อไป

นอกจากนี้ ประเพณี พิธีกรรมยังมีบทบาทเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเจริญของสังคมหนึ่งๆ ซึ่งถ่ายทอดและสืบต่อมาช้านานนับเป็นร้อยปีพันปี เช่น ประเพณีลอยกระทง เป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณของคนในชุมชนที่ตั้งถิ่นที่อยู่ใกล้แม่น้ำ

บทบาทอีกด้านหนึ่งของประเพณี พิธีกรรมคือ การผสมผสานกับคติความเชื่อดั้งเดิม เช่น ในภาคเหนือ มีประเพณีบวชต้นไม้ หากใครมาตัดทำลายต้นไม้จะ “ผิดผี” ได้รับความเดือดร้อนหรือเกิดเป็นอันตรายได้ ในภาคกลาง นอกจากมีหิ้งบูชาพระพุทธรูปในบ้านแล้ว บริเวณบ้านด้านหน้าก็

สร้างศาลพระภูมิและศาลตายาย เป็นต้น ตัวอย่างเหล่านี้แสดงถึงประเพณี พิธีกรรมที่ผสมผสานกลมกลืนได้อย่างเหมาะสมกับวิถีชีวิต บุคคลกับชุมชนและสังคม

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของประเพณีและพิธีกรรม

ข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งที่ผู้นับถือพระพุทธศาสนา ยอมรับคือ ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกล้วนอนิจจัง ไม่มีสิ่งใดจะอยู่คงที่ได้โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง ประเพณีและพิธีกรรมก็เช่นเดียวกัน ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และปัจจัยต่างๆ อันได้แก่ (ธิดา โมสิกรัตน์.อ้างแล้ว.45-46)

- สภาพสังคม

ลักษณะของวิถีชีวิตหรือชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยเป็นไปตามลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ สภาพภูมิอากาศและพื้นที่ เช่น ภาคกลางอยู่ในภูมิประเทศที่เหมาะสมกับการทำเกษตรซึ่งเป็นอาชีพสำคัญของคนไทยภาคกลาง มีประเพณี พิธีกรรมที่เสริมสร้างให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเอื้อเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แม้ว่าจะไม่ใช่ญาติหรือคนในครอบครัวเดียวกันก็ตาม ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับการประกอบอาชีพทำนาในสังคมเกษตร มีแบบแผนขั้นตอนการปฏิบัติละเอียดทุกขั้นตอน เมื่อผสมผสานกับลักษณะนิสัยใจคอที่รักสนุกสนานจึงผนวกความรื่นริงสนุกสนานดังกล่าวในประเพณีและพิธีกรรมด้วย ตัวอย่างเช่น ประเพณีและพิธีกรรมการทำนาของภาคกลาง มีการละเล่นสนุกสนานในประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าว และแทรกอยู่ในการทำงาน อาทิ เล่นเพลงเกี่ยวข้าว หรือชุมชนในลุ่มน้ำก็มีประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับอาชีพ เช่น ชาวประมงทำพิธีไหว้แม่ย่านางเรือ เป็นต้น

ปัจจุบันวิถีชีวิตเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมสมัยใหม่ที่มีการประกอบอาชีพต่างๆ หลากหลาย มีการติดต่อกับต่างชาติและเปิดรับความเจริญทางวิทยาการและวัฒนธรรมตะวันตกอย่างกว้างขวาง นำเทคโนโลยีมาใช้ในการเกษตร มีเครื่องจักรกลต่างๆ ทำงานแทนแรงงานคน ลดความสัมพันธ์ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประเพณีการลงแขกเสื่อมสลาย ประเพณีและพิธีกรรมที่กระทำตามอย่างบรรพบุรุษ กลายเป็นการปฏิบัติที่ลำสมัย ประเพณีและพิธีกรรมเป็นเพียงข้อมูลความรู้ที่บอกกล่าวและบันทึกไว้เป็นเรื่องเก่าในสมัยโบราณเท่านั้น

- ความเชื่อและศาสนา

ประเพณีและพิธีกรรมหลายอย่างมีที่มาจากความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย ซึ่งไม่สามารถอธิบายด้วย ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และการคิดเชิงเหตุผล เป็นความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่นำความรู้สึกและประสบการณ์มาอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นและกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคน จึงยังคงมีประเพณีและพิธีกรรมบูชาบรรพบุรุษและเทพยดาที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาในหมู่บ้านหรือชุมชน

ต่อมาวิถีชีวิตไทยได้ปรับเปลี่ยนไปตามลักษณะกิจกรรมในชีวิตสมัยใหม่ มีการปรับเปลี่ยนความเชื่อ ตัวอย่างเช่น พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม การทำดีย่อมได้รับผลดี จึงมีประเพณีการทำบุญให้ทาน โดยปรารถนาจะได้รับผลตอบแทนจากการทำบุญ ทำให้ชีวิตได้รับความสุขสบายในชาติหน้า

- การรับอิทธิพลต่างชาติ

คนไทยรับอารยธรรมจากต่างชาติอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่สมัยอยุธยา และทวีความสำคัญมากขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา การติดต่อกับต่างชาติทำให้คนไทยรับประเพณีและพิธีกรรมบางอย่างและนำมาผสมผสานกับของไทยได้อย่างกลมกลืน กลายเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย เช่น ประเพณีบังสุกุลที่ผสมผสานคติทางศาสนาพราหมณ์กับศาสนาพุทธ การทำบุญวันเกิดพร้อมกับการจัดเลี้ยงและตัดขนมเค้ก มีการอัญฐานและเป่าเทียนเท่าจำนวนอายุของผู้เกิดตามอิทธิพลตะวันตก เป็นต้น

3. แนวคิดเกี่ยวกับพิธีศพ

คำว่า “ศพ” และ “พิธีศพ” นั้น ในสารานุกรมวิกิพีเดีย ได้ให้คำอธิบายว่า ศพ คือ ร่างกายของมนุษย์ที่เสียชีวิตแล้ว จะเน่าเปื่อยผุพังตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อมของศพ ในบางโอกาสอาจพบว่า ศพไม่เน่าไม่เปื่อย ซึ่งบางศพอาจจะสามารถเก็บไว้ได้ ส่วนงานศพเป็นพิธีที่จัดขึ้นในโอกาสการเสียชีวิตของบุคคล ประเพณีเกี่ยวกับงานศพนั้นแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น

พิธีศพนั้น มีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนาน โดยพระมหาวิระศิลป์ ฉนุทโก (2548) ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพิธีฌาปนกิจศพหรืองานศพในสมัยก่อนพุทธกาล ดังนี้

พิธีศพก่อนพุทธกาล

พิธีศพในอดีตก่อนพุทธกาลนั้น เน้นที่ประเทศอินเดีย เพราะประเทศอินเดียเป็นสถานที่กำเนิดของพระพุทธศาสนา มีประเพณีจัดศพเป็นต้นแบบ โดยพิธีศพในอินเดียนั้น เริ่มต้นเมื่อ 3,000 ปีก่อนคริสต์กาล หลักฐานทางโบราณคดีที่พบในแคว้นปัญจาบ และแคว้นคุชราตของอินเดียบ่งบอกถึงความรุ่งเรืองของสังคมเมือง และอารยธรรมลุ่มน้ำสินธุในยุคสมัยนั้น ในศตวรรษที่ 6 ก่อนคริสต์ศักราช ชนเผ่าอินโดอารยันที่ปกครองอินเดียอยู่ในขณะนั้น ได้ตั้งอาณาจักรที่ปกครองโดยกษัตริย์นักรบขึ้นเป็นผู้ปกครองดินแดนที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคา มีชนเผ่าต่างๆ เป็นบริวารอยู่รอบๆ ต่อมาเกิดการต่อต้านการมีอำนาจของพวกเขาพราหมณ์ที่มีอิทธิพล ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอินเดีย ส่วนใหญ่พวกที่ไม่เห็นด้วยต่างพากันแสวงหาศาสนาใหม่ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของศาสนาใหม่ๆ และความเชื่อใหม่ๆ ขึ้น ในเวลานั้นเองจึงเกิดศาสนาสำคัญขึ้น 2 ศาสนา คือ ศาสนาพุทธ กับศาสนาเชน

ในขณะที่ศาสนาฮินดูเจริญรุ่งเรืองและมีอิทธิพลอย่างมากอยู่ในอินเดียพวกมคธ มีอำนาจปกครองอยู่ในแถบที่ราบตอนเหนือ พระเจ้าจันทรคุปต์แห่งราชวงศ์ โมริยะ(ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ.919-958) เป็นกษัตริย์องค์สำคัญในประวัติศาสตร์ของอินเดีย คือ พระเจ้าจันทรคุปต์ทรงตั้งเมืองปาตะลีบุตร เป็นเมืองหลวงของอินเดีย ซึ่งกล่าวกันว่า เมืองปาตะลีบุตร เป็นเมืองใหญ่ที่สุดของโลกในเวลานั้น

ต่อมาพระเจ้าจันทรคุปต์หันไปนับถือศาสนาเซน และบำเพ็ญทุกกิริยาด้วย การอดอาหาร ตามความเชื่อของศาสนาเซนจนกระทั่งสิ้นพระชนม์ ราชวงศ์โมริยะมีความเจริญรุ่งเรืองมากที่สุดในยุคสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้แผ่อิทธิพลและขยายอาณาจักรอินเดียออกไปไกล จนทิศเหนือจรดแคว้นกัศมีร์หรือแคชเมียร์ และทางด้านทิศใต้จรดไมเซอร์ และทางด้านทิศตะวันออกจรดโอริสสา เมื่อขึ้นครองราชย์ใหม่ๆ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงใช้วิธีปราบปรามผู้ต่อต้านพระองค์อย่างเหี้ยมโหด ทรงขยายอาณาจักรด้วยกองทัพที่เกรียงไกร เช่น ฆ่าผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก แต่ภายหลังเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชหันมานับถือพุทธศาสนา ทรงเปลี่ยนวิธีการขยายอาณาจักรด้วยกองทัพธรรม เผยแพร่ศาสนาพุทธโดยส่งสมณทูตไปทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศในเอเชีย

ในประเทศอินเดียชั้น เมืองพาราณสีและแม่น้ำคงคา เป็นเสมือนจิตวิญญาณของประเทศอินเดีย จนมีคำกล่าวที่ว่า หากมาอินเดียแล้วไม่ได้เห็นเมืองพาราณสีและชีวิตชาวอินเดียริมฝั่งแม่น้ำคงคา ก็เหมือนกับไม่ได้มาพบถิ่นอินเดีย เมืองที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของอินเดียตอนกลางคือ พาราณสี สารนาถ และขุรราโฮ(Khajuraho) เมืองพาราณสีตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของกรุงเดลี เมืองสำคัญนี้ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวอินเดียเชื่อว่าไหลมาจากสวรรค์(ภูเขาหิมาลัย)

พาราณสีเป็นเมืองศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาฮินดู เป็นเมืองเก่าแก่ที่มีถนนรอบเมืองวกวนไปตามโบสถ์และที่บวงสรวงบูชาพระเป็นเจ้าของศาสนาฮินดู ที่ตั้งอยู่เป็นระยะๆ ริมฝั่งแม่น้ำคงคา ในยามเช้าตรู่จะเห็นชาวฮินดูทุกเพศทุกวัยมีทั้งชาวบ้านและผู้แสวงบุญ และผู้สละ โลกละทิ้งเคหสถาน ที่เรียกกันว่า “สannyasi” ออกมานั่งสวดมนต์ยามอาทิตย์อุทัยบ้างก็อาบน้ำชำระร่างกาย เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ บ้างก็อาบน้ำชำระบาป บ้างก็มาสวดมนต์อ่อนนวยพรพระแม่คงคา ทุกเช้า จะมีพ่อแม่ชาวฮินดูอุ้มเด็กทารกแรกเกิดมาจุ่มในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์

ในขณะที่พื้นที่ใกล้ๆ กันนั้น ญาติมิตรช่วยกันเอาศพคนตายมาลอยในแม่น้ำคงคา ตามความเชื่อว่าเป็นการส่งผู้ตายขึ้นสวรรค์ ประมาณว่าทุกเช้าจะมีชาวฮินดูจากทุกสารทิศในอินเดียมาอยู่ที่ริมแม่น้ำคงคาในเมืองพาราณสีนับพันนับหมื่นคนจนเต็มฝั่งแม่น้ำ

จะเห็นว่าพิธีศพนั้นเกิดขึ้นจากอิทธิพลของความเชื่อของศาสนาฮินดูที่มีความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำคงคา โดยมีความเชื่อว่าแม่น้ำคงคาไหลมาจากสวรรค์ และจะทำให้ทุกคน

ที่มีชีวิตอยู่และคนที่สิ้นชีวิตแล้ว บริสุทธิ์หรือไปสู่สวรรค์ได้ และที่สำคัญคือในครั้งก่อนพุทธกาล เมื่อทำพิธีฌาปนกิจศพ โดยการเผาแล้วจะมีการนำเถ้ากระดูกไปลอยในแม่น้ำคงคาหรือไม่เช่นนั้นก็นำศพไปลอยในแม่น้ำคงคาเลยตามคติความเชื่อดังกล่าวบางพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากแม่น้ำคงคา จะมีวิธีการทำพิธีศพ โดยการนำผ้ามาพันศพแล้วนำไปทิ้งที่ป่าช้าจุดนี้เองที่พระภิกษุในสมัยพุทธกาลต้องไปเก็บเอาผ้านั้นมาทำเป็นผ้าไตรจีวร โดยการซักผ้าบังสุกุล ซึ่งพิธีการซักผ้าบังสุกุลนี้ก็ได้รับการปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันในประเทศไทย

พิธีศพสมัยพุทธกาล

ส่วนพิธีศพสมัยพุทธกาลนั้น แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ (พระครูพิสุทธิพัฒนาพิธาน. 2548:150-151)

1, การจัดการศพ ซึ่งวิธีการจัดการกับซากของคนตายในสมัยพุทธกาลนั้นแบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ

1.1 การเผาศพ

เป็นวิธีการจัดการศพโดยการเผาศพนั้น ตั้งอยู่ในพื้นฐานของความเชื่อว่า วิญญาณของผู้ตายจะไม่กลับคืนสู่ร่างเดิมอีก แต่จะไปอาศัยเกิดในร่างใหม่ บางแห่งที่ไม่เชื่อเรื่องวิญญาณจะไปเกิดใหม่ ก็มีการเผาศพเหมือนกัน การจัดการพิธีกรรมงานศพในลักษณะเช่นนี้ สืบเนื่องมาจากอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ดังนั้น พิธีเผาศพจึงเป็นวิธีที่ได้กระทำกันมาในประเทศอินเดียตั้งแต่สมัยโบราณมาแล้ว ขั้นตอนการเผาศพไม่มีพิธีกรรมที่ลึกลับซับซ้อน เหมือนการจัดการพิธีกรรมศพของผู้ที่เชื่อเรื่องอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ กล่าวคือ วิญญาณหรือผี พวกนี้จะเน้นหนักพิธีกรรมการปัดรังควานเพื่อป้องกันอำนาจจากภูตผีปีศาจร้ายจะมารบกวนทำให้ชีวิตมีอันเป็นไป ลักษณะการพิธีกรรมการเผาศพจึงเป็นพิธีที่ผสมกันระหว่างศาสนาพราหมณ์กับพุทธ และพิธีกรรมที่มุ่งเน้นความเชื่อในเรื่องของโลกหน้า กฎแห่งกรรม ตลอดจนการหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นอัปมงคลทั้งหลาย เช่น วันห้ามเผาศพ เป็นต้น ดังนั้น วิธีการใดที่เชื่อว่าวิญญาณของผู้ตายที่ไปอาศัยร่างใหม่จะได้รับประโยชน์มากที่สุดญาติของผู้ตายมักจะกระทำ อาทิเช่น การทำบุญอุทิศสิ่งของอุปโภคบริโภคไปให้คนตาย ธรรมเนียมจีนก็มีพิธีงเด็ก ซึ่งเป็นพิธีส่งของให้ผู้ตาย เป็นต้น ว่า รถจำลอง หรือแม้แต่คนรับใช้ก็ต้องทำจำลองสมมุติขึ้น เพื่อจะได้ติดตามไปปฏิบัติรับใช้ในโลกรหน้า สิ่งของเหล่านี้ จะนำมาบวงสรวงวิญญาณของผู้ตายแล้วจึงเผาส่งไปให้ แต่ของอินเดียในสมัยก่อนนั้น โดยเฉพาะคนรับใช้ไม่มีการจำลองสมมุติเหมือนธรรมเนียมจีน สังคมอินเดียสมัยนั้นมีประเพณีที่ภริยาจะต้องไปปฏิบัติรับใช้สามีในโลกหน้าโดยการวิ่งเข้ากองไฟตายตามสามี เรียกพิธีนี้ว่า “พิธีสตี”

การจัดการกับร่างของผู้เสียชีวิตด้วยการเผา ประเพณีของชาวอินเดียโดยเฉพาะของชาวอินเดียผู้ที่นับถือศาสนาฮินดูจะทำพิธีเผาศพฝังแม่น้ำ สถานที่ที่มีคนนิยมนำศพไปเผา คือ แม่น้ำคงคา เมืองพาราณสี เพราะต่างก็มีความเชื่อว่า แม่น้ำคงคาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หลังจากเผาศพแล้ว ญาติพี่น้องของคนตายก็จะเก็บรวบรวมกระดูกและเถ้าถ่าน โรยลงแม่น้ำซึ่งเชื่อว่า แม่พระคงคาจะนำวิญญาณของผู้ตายไปสู่สรวงสวรรค์ได้ ความเชื่อนี้ทำให้คนป่วย และคนชราที่รู้ตัวว่าจะถึงแก่ความตายในระยะเวลาอันใกล้จะเดินทางหรือให้ญาติมิตรของตนหามมายังพาราณสี เพื่อที่จะได้ตามริมฝั่งแม่น้ำคงคา แล้วก็เผาที่นั่น

1.2 การทิ้งศพ

รูปแบบการจัดงานศพโดยวิธีการนี้มีต้นกำเนิดจากศาสนาโซโรแอสเตอร์ของพวกที่บูชาไฟ เพราะศาสนานี้บูชาไฟในฐานะเทพเจ้า ไฟเป็นสัญลักษณ์แห่งความสว่าง สะอาด (พื้น ดอกบัว. 2549:75) ศาสนานี้มีแหล่งกำเนิดในเอเชียตะวันตก คือประเทศเปอร์เซีย หรือประเทศอิหร่าน ในปัจจุบัน เพราะเป็นศาสนาของชาวปาร์ซีจึงมีชื่อเรียกว่า ศาสนาปาร์ซี บางทีก็เรียกชื่อว่า ศาสนาโซโรแอสเตอร์ ตามชื่อของผู้ให้กำเนิดศาสนานี้ ในปัจจุบันนี้ ศาสนิกชนของศาสนาปาร์ซี ส่วนมากได้ย้ายไปอยู่ที่ประเทศอินเดีย ซึ่งมีศูนย์กลางของศาสนาอยู่ที่เมืองบอมเบย์ เพราะชาวอิหร่านหันไปนับถือศาสนาอิสลาม

พิธีกรรมการทิ้งศพ มีรูปแบบเกิดขึ้น โดยยึดหลักการว่า ซากศพเป็นสิ่งสกปรกจึงไม่สมควรไปเผา หรือทิ้งลงในแม่น้ำ เพราะถ้าหากนำซากศพไปเผาจะเป็นการไม่เคารพต่อพระอัคนีไฟจะหมดความศักดิ์สิทธิ์ หรือหากนำศพไปทิ้งลงในแม่น้ำ น้ำก็จะสกปรกไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ ถือว่าไม่เคารพต่อพระคงคา เพราะพวกปาร์ซีเป็นพวกที่บูชาไฟและน้ำ เพราะฉะนั้นเมื่อมีการตายเกิดขึ้น พวกเขาจะนำศพคนตายไปฝังไว้กับดิน โดยฝังเพียงแค่กระดูกเท่านั้น ส่วนอวัยวะอย่างอื่น เช่น เนื้อหนัง ตับไตไส้พุง รวมทั้งเครื่องในอื่นๆ ก็จะอุทิศให้เป็นอาหารของสัตว์คือ แร้ง กา เป็นต้น สถานที่ที่นำศพไปทิ้งนี้เรียกว่า “ป่าช้าฝึคิบ” ดังนั้น เมื่อมีคนตายลงพวกเขาก็จะนำศพไปทิ้ง โดยมีที่รองรับซากศพไว้บนแผ่นดิน ซึ่งมีลักษณะเป็นหอคอยสูง เรียกว่า “หอคอยแห่งความสงบ” (The Tower of Silence) ลักษณะของหอคอยแห่งความสงบนี้ พวกปาร์ซีจะสร้างขึ้นไว้บนเนินเขาโดยก่อเป็นหอคอยมีประตูเพียงด้านเดียว ภายในหอคอยทำเป็นลานสำหรับวางซากศพ ตรงกลางลานมีบ่อสำหรับโยนกระดูกที่ฝังแร้งจิกกินซากศพหมดแล้ว

สำหรับประเพณีการทิ้งศพของพวกปาร์ซีนี้ไม่มีความพิถีพิถันอะไรมากนัก เพียงแค่เมื่อพระที่นุ่งขาวห่มขาวซึ่งทำหน้าที่เป็นสัปเหร่อเปิดผ้าคลุมศพที่ยกขึ้นไปไว้บนหอคอยเท่านั้น ฝูงแร้งก็จะลงมากินซากศพจนเหลือแต่กระดูก จากนั้นสัปเหร่อที่นุ่งขาวชุดเดิมก็จะมาเก็บกองกระดูกนั้น

โยนลงไปใบบ่อตรงกลางลานหอคอย เป็นเสร็จพิธีการทิ้งศพ นอกจากนี้ ผู้ที่ไม่เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เช่น ศาสนาปาร์ซี หรือผู้ไม่มีความเคารพ ก็อาจนำศพไปทิ้ง หรือนำศพไปทำปุ๋ยก็ได้

2 พิธีกรรมงานศพ

ในสมัยพุทธกาลนั้นพิธีกรรมงานศพยังไม่มีขั้นตอนของพิธีกรรมที่ละเอียดมากนัก พิธีกรรมงานศพสมัยพุทธกาล มักจะจัดการศพโดยการเผา ส่วนการจัดการศพในลักษณะฝังศพ หรือทิ้งศพนั้น ยังไม่มีการกล่าวถึงขั้นตอนของพิธีกรรม

พิธีกรรมงานศพในสมัยพุทธกาลจึงมีแต่การเผา ซึ่งสรุปได้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1) การเตรียมศพ ขั้นตอนของพิธีกรรมนี้ เริ่มตั้งแต่การเสียชีวิตจนถึงการเตรียมศพเพื่อตั้งบำเพ็ญกุศล ในสมัยพุทธกาลมีพิธีกรรมการเตรียมศพตามหลักฐานที่ปรากฏ ประกอบด้วย การสักการะศพ การรดน้ำศพ การห่อศพ และนำศพใส่โลง

2) การบำเพ็ญกุศลศพ การบำเพ็ญกุศลศพเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว ดังตัวอย่างพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระเจ้านุทโธทนะพระพุทธรูปที่บรรดาขัตติยกษัตริย์บริวารต่างก็พร้อมกันบำเพ็ญทักษิณาทาน ถวายภัตตาหาร เป็นต้น

3) การจัดการศพ การเผาศพของชาวพุทธในสมัยพุทธกาลนั้น ไม่มีเมรุเผาศพที่ถาวรเหมือนในสมัยปัจจุบันนี้ แต่จะหาสถานที่เหมาะสมทำเชิงตะกอนเผาศพ นอกจากนี้ยังมีเรือน สำหรับปลงศพ ซึ่งมี 2 ประเภท คือ ประดิษฐานประจำที่ และสร้างสำหรับเคลื่อนที่ได้ ซึ่งประเภทหลังนี้จะมีขบวนเคลื่อนไปเผาที่ป่าช้า พิธีกรรมก่อนเผาศพในสมัยพุทธกาลนั้น ไม่มีการกล่าวถึงการทอดผ้าบังสุกุลโดยตรง เพียงแต่มีการอธิบายถึงผ้าบังสุกุลที่พระสงฆ์ได้มาจากผ้าห่อซากศพและมีการกล่าวถึงพระสงฆ์พิจารณาซากศพเพื่อให้เกิดสุกก็มีหลักฐาน ซึ่งพิธีกรรมนี้ คงจะวิวัฒนาการมาเป็นการพิจารณาผ้าบังสุกุลในสมัยปัจจุบัน สำหรับขั้นตอนของพิธีเผาศพนั้น ก่อนเผาศพจะทำพิธีสักการะศพอีกครั้งหนึ่งด้วยการทำประทักษิณรอบเชิงตะกอน 3 รอบ ซึ่งพิธีกรรมนี้ก็ คือ การนำศพเวียนรอบเชิงตะกอนนั่นเอง เพียงแต่ในปัจจุบันนี้นำซากศพเวียนซ้ายเท่านั้น หลังจากเสร็จจากการเผาศพแล้ว ชาวพุทธก็จะนำกระดูกไปบรรจุไว้ในสถูป เพื่อสักการะบูชาต่อไป ซึ่งตรงกันข้ามกับพวกพราหมณ์ที่จะนำกระดูกและเถ้าน้ำไปลอยอังคารลงในแม่น้ำ

จะเห็นว่า พิธีศพนั้นมีความเป็นมาที่ยาวนาน โดยเฉพาะในประเทศอินเดียซึ่งเป็นต้นกำเนิดของพุทธศาสนา

สำหรับประเทศไทยก็มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึง พิธีศพ จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง แสดงให้เห็นว่า มีร่องรอยของคนยุคก่อนประวัติศาสตร์หลายสมัยนับพัน ปี โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้ (พระมหาวิระศิลป์ ฉนทโก.2548: 12-14)

1. สมัยค้นบ้านเชียง

ระหว่าง 5,600 – 30,000 ปี โดยเริ่มจากการเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม ประชากรประกอบอาชีพเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ การจัดการพิธีศพของคนในสมัยนั้นแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

- วางศพในลักษณะนอนงอเข่า
- วางศพในลักษณะนอนหงายเหยียดยาว
- บรรจุศพในภาชนะดินเผาขนาดใหญ่แล้วนำไปฝัง ซึ่งการฝังแบบนี้ใช้กับศพเด็กทารกเท่านั้น ส่วนใหญ่การฝังศพของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียงรุ่นแรกนั้น จะบรรจุภาชนะดินเผาลงในหลุมศพและตกแต่งศพด้วยเครื่องประดับภาชนะดินเผาที่ฝังอยู่กับศพ สมัยต้นนี้ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาด้วย เช่น

ระยะที่ 1 ของสมัยต้น ใช้ภาชนะดินเผาสีดำ เทาเข้ม มีเชิงหรือฐานเตี้ย ลำตัวภาชนะครึ่งบนมักจะตกแต่งด้วยลายขีดเขียนเป็นเส้นโค้งคด เพิ่มเติมด้วยลายกดทับเป็นจุด เป็นเส้นสั้นๆ ระหว่างลายโค้งคด ส่วนครึ่งล่างมักจะเป็นลายเชือกทาบ คือ ใช้เชือกกดทับผิวภาชนะดินเผา

ระยะที่ 2 ของสมัยต้น เริ่มใช้ภาชนะดินเผาแบบมีผนังด้านข้างตรงหรือเกือบจะตรง ทำให้มีรูปร่าง เป็นทรงกระบอก และยังมีภาชนะดินเผาประเภทหม้อก้นกลม คอสั้นๆ ปากตั้งตรง ตกแต่งด้วยรอยเชือกทาบ ตลอดทั้งใบ

2. สมัยกลางบ้านเชียง

ช่วงนี้เกษตรกรที่บ้านเชียงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เริ่มมีการใช้โลหะทำเครื่องมือใช้สอยและเครื่องประดับกันแล้ว โดยในช่วงแรกๆ ใช้โลหะสำริด ซึ่งเป็นโลหะผสมระหว่างทองแดงและดีบุกต่อมาตอนกลางสมัยจึงเริ่มมีการใช้เหล็กบ้าง ประเพณีการฝังศพของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียงสมัยกลางเป็นแบบวางศพในท่านอนหงายเหยียดยาว บางศพมีการนำภาชนะดินเผามากกว่าหนึ่งใบ มาทาบให้แตกแล้วใช้เศษภาชนะดินเผานั้น โรยบนศพ ลักษณะเด่นของภาชนะดินเผาสมัยกลางของบ้านเชียงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เป็นภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ ผิวนอกเป็นสีขาว ส่วนไหล่หักเป็นมุม หรือโค้งมาก มีทั้งแบบที่มีก้นกลมและแหลม บางใบนั้น ตกแต่งด้วยลายขีดผสมกับลายเขียนสี บริเวณปากภาชนะ และในช่วงปลายของสมัยกลาง เริ่มมีการเขียนตกแต่งปากภาชนะด้วยการทาสีแดง

3. สมัยปลายบ้านเชียง

เป็นสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย ระหว่างนี้มีการใช้เหล็กทำ เป็นเครื่องมือ เครื่องใช้กันอย่างแพร่หลาย ส่วนเครื่องประดับยังคงใช้สำริดที่มีรูปแบบและลักษณะประณีต วิจิตร พิสดารมากกว่าในสมัยที่ผ่านมา ประเพณีการฝังศพของคนในสมัยนี้ คือ จะวางศพในท่านอนหงายเหยียดยาวแล้วนำภาชนะดินเผาทับบนศพ ภาชนะดินเผาที่พบในหลุมศพช่วงปลายนี้ เป็นภาชนะเขียนสีแดงบนพื้นขาวและต่อมาเริ่มมีภาชนะดินเผาเขียนลายสีแดงบนพื้นสีแดง ในช่วงท้ายของสมัยปลายเป็นภาชนะดินเผาอบด้วยน้ำดินสีแดง แล้วขัดมัน สภาพภูมิประเทศ ตำแหน่งที่ตั้งและสภาพแวดล้อมของบ้านเชียง แสดงให้เห็นว่า คนสมัยก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง เลือที่จะตั้งบ้านเรือนอยู่บนเนิน ใกล้เคียงแหล่งน้ำ และมีพื้นที่ราบลุ่มเพื่อทำการเกษตร จากการขุดค้นตรงรอยของหลุมเสาบ้านทำให้รู้ว่าบ้านเรือนของคนในสมัยนั้นสร้างด้วยไม้ ฝังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สร้างอยู่บนเสาสูงมีใต้ถุนบ้าน ซึ่งอาจจะเป็นคอกสัตว์หรือใช้ประกอบกิจกรรมอื่นๆ

จากการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านเชียง โดยโครงการวิจัยร่วมระหว่างกรมศิลปากร และมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนียในครั้งนั้น ยังได้พบกระดูกคนราว 130 โครง ผู้เชี่ยวชาญทางด้านมานุษยวิทยากายภาพ ได้ทำการวิเคราะห์โครงกระดูกเหล่านั้น และสามารถแยกเพศได้ชัดเจนเพียง 93 โครงเท่านั้น โดยแบ่งเป็นกระดูกผู้ชาย จำนวน 54 โครง กระดูกผู้หญิงอีก 39 โครง และสันนิษฐานว่า ผู้ชายบ้านเชียงสมัยก่อนประวัติศาสตร์สูงโดยเฉลี่ย ประมาณ 165-175 เซนติเมตร ส่วนผู้หญิงสูง 150-157 เซนติเมตร

มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง รูปร่างลำสันแข็งแรง ช่วงขายาว ไบหน้ากลมใหญ่ หน้าผากกว้าง สันคิ้วเห็นชัดเจน กระบอกตาเล็ก โหนกแก้มสูง อายุของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง สมัยแรกๆ เฉลี่ย ประมาณ 25 ปี ส่วนสมัยหลังๆ ประมาณ 34 ปี และจากร่องรอยของโครงกระดูกส่วนใหญ่ ไม่พบบาดแผลใหญ่ร้ายแรง ที่เกิดจากการต่อสู้ หรือทำร้ายร่างกาย แสดงว่าคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ บ้านเชียง มีสภาพความเป็นอยู่ค่อนข้างสงบสุข ภาชนะดินเผาของบ้านเชียง ส่วนใหญ่จะพบในหลุมศพสมัยต่างๆ และมีรูปแบบเด่นเฉพาะ สมัยบ้านเชียง ได้รับการยอมรับและขึ้นบัญชีสงวนไว้เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2535

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความตายและการตาย(Death and Dying) เป็นสิ่งสากลที่เกิดขึ้นกับทุกคนในทุกสังคม แต่กลับมีการศึกษาและทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ไม่มากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความตายและการตายนั้น ถือเป็นเรื่องไม่เป็นมงคล เพราะก่อให้เกิดความสูญเสีย เสรีา โศกเสียใจ อีกทั้งความตายเป็นสิ่งที่ลึกลับและน่ากลัว

อย่างไรก็ตามยังมีงานศึกษาเกี่ยวกับความตายอยู่บ้าง โดยเฉพาะในช่วงต้นศตวรรษที่ยี่สิบ งานศึกษาวิจัยทางด้านมานุษยวิทยาน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของความสนใจบทบาทของความตายในสังคมต่างๆ รวมทั้งวิธีที่คนในสังคมเหล่านั้น ตอบสนองกับความตาย โดยจุดเน้นหลักของความสนใจอยู่ที่พิธีศพ เช่น งานของ เฟรเซอร์ (1913) และ แรคคลิป-บราวน์(1933) โดยเน้นที่การทำ ความเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังความตาย ซึ่งก็คือพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายนั่นเอง

พิธีศพหรืองานศพนั้น โดยทั่วไปแล้วก็คือพิธีกรรมความตาย ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญที่สุดของมนุษย์อย่างน้อยตั้งแต่ 3,000 ปีมาแล้ว จนถึงปัจจุบัน(สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2549 : 62) ส่วนงานที่ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตายในยุคแรกๆ ของไทยนั้น ได้แก่ งานของ เสฐียร โกเศศ (2532) ซึ่งเป็นการกล่าวถึงการตายและพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย ในแง่ของการให้ความหมายของพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตายทั้งหมดและกล่าวถึงเหตุที่ต้องทำศพว่า แบ่งออกได้ 3 ประการ คือ

1. ทำพิธีศพเพื่อเช่นไหว้อุทิศให้แก่ผู้ตาย โดยเข้าใจว่าผู้ตายมีลักษณะความเป็นอยู่ คล้ายคลึงกับคนเป็นต่างแต่อยู่กันคนละ โลกเท่านั้น
2. ทำพิธีศพเพื่อปัดรังความ ป้องกันผีร้ายมารบกวน
3. ทำพิธีศพทางลัทธิศาสนา ด้วยความเคารพอาลัยระลึกถึงผู้ตาย ต้องการให้ผู้ตาย ได้รับประโยชน์แห่งความสุขในโลกหน้า ให้มากที่สุด อันทางลัทธิศาสนาจะพึงให้ได้ เป็นการระลึกถึงคุณด้วยกตัญญูกตเวที

นอกจากนี้ก็ยังมีการศึกษาเกี่ยวกับงานศพของนักวิชาการอื่นๆ อีกมากมาย เช่น งานของ ดนัย ไชยโยธา(2538) เรื่อง ลัทธิ ศาสนาและระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น ซึ่งได้กล่าวถึงประเพณีงานศพ โดยกล่าวถึงการจัดการซากศพของแต่ละเชื้อชาติที่มีความแตกต่างกัน ในส่วนของพิธีกรรมศพของชาวไทยนั้น ได้กล่าวถึงกระบวนการศพที่ผู้เขียนได้รวบรวมข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรมศพทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเริ่มตั้งแต่ก่อนตายจนถึงการเผา และหลังจากการเผา

แล้ว ซึ่งเป็นหนังสือที่กล่าวถึงขั้นตอนพิธีกรรมศพที่อ่านง่ายทำให้สะดวกต่อการปฏิบัติในพิธีกรรมศพ เพราะผู้เขียนได้แยกแยะรายละเอียดทุกขั้นตอนไว้เป็นข้อๆ เช่น ในเรื่องของการเตรียมเครื่องใช้ในงานศพ ผู้เขียนจะบอกถึงเครื่องใช้ตั้งแต่การเตรียมเครื่องนุ่งห่มของเจ้าภาพ เป็นต้น ตลอดถึงเครื่องใช้ในพิธีศพจนกระทั่งถึงเครื่องใช้ในพิธีทำบุญหลังจากเผาศพแล้ว ในส่วนของการแปรรูปเก็บอัฐินั้น ได้กล่าวถึงการเก็บกระดูกจากส่วนต่างๆของร่างกายว่าควรเก็บส่วนไหนบ้าง และอธิบายรายละเอียดการแปรรูปอัฐิ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงมารยาทในการไปงานศพที่ควรปฏิบัติ โดยแยกเป็นประเภทไว้ เช่น มารยาทการไปอาบน้ำศพ งานทำบุญศพ งานเผาศพ ทำให้ทราบว่าควรเตรียมตัวของผู้ที่ไปร่วมพิธีศพและการเตรียมเครื่องใช้ตลอดจนถึงขั้นตอนของพิธีกรรมศพที่ละเอียดรวมทั้งงานของปรานี วงษ์เทศ(2534) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย โดยกล่าวถึงการตายที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในสังคม ตลอดถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ความรู้สึกของสมาชิกในสังคม และเชื่อมโยงความเชื่อของมนุษย์กับวิญญาณของผู้ตายโดยอาศัยพิธีกรรมเป็นสื่อติดต่อความสัมพันธ์กัน ในส่วนของพิธีกรรมศพนั้น ได้กล่าวถึงหลักฐานทางโบราณคดี ที่ทำให้ทราบถึงความเชื่อในเรื่องวิญญาณหลังตายแล้วของมนุษย์ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น การพบเปลือกหอย เครื่องเช่นในหลุมศพ บางศพก็มีเครื่องประดับ และเครื่องใช้ที่แตกต่างจากศพอื่น สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางฐานะของคนตายในชุมชนนั้นด้วย นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงขั้นตอนของพิธีกรรมศพในปัจจุบัน ตั้งแต่พิธีบอกหนทางให้แก่ผู้ป่วยใกล้ตาย พิธีอาบน้ำศพ การตั้งศพบำเพ็ญกุศลจนกระทั่งถึงพิธีเผาศพ และวิธีการเก็บเถ้ากระดูก โดยกล่าวให้เห็นถึงรูปแบบพิธีกรรมศพของชาวบ้านและชนชั้นสูงที่มีความแตกต่างกัน ในตอนท้ายยังได้สรุปพิธีกรรมงานศพซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับความตายที่อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประการคือ

1. ความเชื่อที่ผู้ตายมีลักษณะความเป็นอยู่และความต้องการคล้ายกับคนเป็นเพียงแต่อยู่คนละโลก จึงต้องทำพิธีเช่น ให้อุทิศอาหาร สิ่งของเครื่องใช้ให้แก่ผู้ตายเพื่อนำไปใช้ใน โลกของคนตาย

2. ความกลัวที่เกิดจากความเชื่อที่ผู้ตายไปแล้ว ได้เปลี่ยนสภาพไปเป็นวิญญาณหรือผีที่อาจกลับมาบงกคน เพราะความเป็นห่วงคนเป็นหรือยังตัดไม่ขาดจากโลกนี้ จึงอาจกลับมาก่อให้เกิดความเจ็บป่วยเดือดร้อน หวาดกลัวกับคนที่อยู่เบื้องหลังได้ จึงจำเป็นต้องมีพิธีป้องกัน หรือพิธีปัดรังควาน ปัดเป่าเสนียดจัญไร ที่อาจเกิดจากคนตายหรือเพื่อป้องกันผีร้ายมารบกวน ดังจะเห็นจากพิธีต่างๆ ที่ทำหลอกผี หรือให้แน่ใจว่าคนตายจะไม่กลับมาที่บ้านอีก

3. ความเชื่อที่ต้องการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายได้รับประโยชน์สุขในโลกหน้าให้มากที่สุด ซึ่งเป็นผลมาจากความเคารพรักอาลัย และความระลึกถึงด้วยความกตัญญูทดแทน

ส่วนความเชื่ออีกประการหนึ่ง เป็นความเชื่อทางศาสนา ที่เข้ามาอิทธิพลที่หลังพิธีกรรม ซึ่งจะไม่มีขั้นตอนในการจัดการศพมากนัก สาเหตุที่มีการนำความเชื่อของศาสนาเข้ามาประกอบใน พิธีทำศพก็เนื่องจากว่า ป้องกันคนตายไป เรียกว่าผี ไม่ให้มารบกวนหรือไปสู่สุคติ เพราะใครเจอดี ก็ว่าไม่มีมงคล นับว่าผู้เจอเป็นคนเคราะห์ร้าย ด้วยผีมีแต่หลอกหลอนให้ร้ายมากกว่าให้ดี เมื่อผู้ใด ตายไปก็ต้องจัดหาวิธีป้องกันไม่ให้ผู้ตายมารบกวนให้เดือดร้อน เมื่อมนุษย์มีความเจริญ มีศาสนาที่ หมดจดคงความเป็นที่พึ่งที่นับถือแล้ว ก็นำเอาคติทางศาสนาเข้ามาประกอบในพิธีทำศพ อนุโลมพิธี ของเดิมที่ทำเป็นประเพณีกันมา ให้เข้าหลักในลัทธิศาสนาด้วย เพื่อประโยชน์แห่งความสุขของผู้ที่ ตายไป และทั้งผู้เป็นด้วย นับว่าเป็นการดี เพราะรักษาประเพณีไว้ได้ โดยแก้รูปไปเข้ากับ ความเจริญ และการปลูกศรัทธาให้รู้หลักศาสนาในทางอ้อม (เสฐียร โกเศศ. 2532 : 32) เช่น การให้คำอธิบาย ตีความหมายความเชื่อในเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ตายเสวยสุขในปรโลกมากที่สุด

ซึ่งงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพ โดยอาศัยการผสมผสานกันระหว่างหลักธรรม พระพุทธศาสนา ได้แก่ งานของพระครูพิสุทธ์พัฒนพิธาน (2548) ซึ่งได้ศึกษาพิธีกรรมงานศพใน จังหวัดลำปาง และอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา โดยกล่าวถึงลักษณะพิธีกรรมงานศพเริ่มต้นตั้งแต่ สมัยพุทธกาลและในล้านนาตามลำดับจนถึงพิธีกรรมงานศพในจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นประเด็น สำคัญของการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาว พุทธ โดยอาศัยการผสมผสานกันระหว่างหลักธรรมพระพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมที่ฝังลึก ในจิตใจอย่างแนบแน่น พิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่เกิดจากการผสมผสานกันดังกล่าว โดยเฉพาะพิธีกรรมงานศพ ชาวพุทธได้ประกอบพิธีกรรม และถ่ายทอดหลักธรรมพระพุทธศาสนา จากนามธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยสื่อผ่านพิธีกรรมงานศพ ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ พบว่า พิธีกรรม งานศพในจังหวัดลำปาง มีขั้นตอนปฏิบัติที่ชัดเจนมากด้วยสารัตถะ เป็นพิธีกรรมที่ได้รับอิทธิพลจาก พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักธรรมในพิธีกรรมที่สอดคล้องแทรกในรูปของปริศนาธรรม สามารถ นำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน ด้วยการอาศัยพิธีกรรมงานศพเป็นสื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา ให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงสืบไป พิธีกรรมงานศพจึงเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าควรแก่การรักษา

ศาสนาและพิธีกรรมงานศพจึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เช่นเดียวกับ พิธีศพของชาว ฮินดูก็ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ (www.trisulishop.com) และเมื่อมองลึกลงไปจะพบว่า ธรรมเนียมหรือประเพณีส่วนใหญ่ของชาวไทยนั้นก็ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ การ ประกอบพิธีเกี่ยวกับความตายของชาวไทยก็ได้รับอิทธิพลจากชาวฮินดูและศาสนาพราหมณ์ที่ เผยแพร่และแผ่ขยายเข้ามา

ในความคิดของชาวพุทธและชาวฮินดู การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องปกติ เนื่องจากชาวฮินดู เชื่อว่าการตายเป็นเพียงแค่การเริ่มต้นการเดินทางของดวงวิญญาณเพื่อไปสู่ภพใหม่ ซึ่งชาวฮินดูใน

ประเทศอินเดียส่วนใหญ่มักให้ผู้ป่วยได้ไปเสียชีวิตที่ริมแม่น้ำคงคาเหมือนกับที่คนไทยมักต้องการไปเสียชีวิตที่บ้านมากกว่าที่โรงพยาบาล

โดยมีความเชื่อว่าแม่น้ำคงคาคือแม่น้ำที่จะนำพาดวงวิญญาณของผู้เสียชีวิตไปสู่ทเวะโลกได้ จึงทำให้มีโรงแรมความตายและวัดสำคัญต่างๆอยู่ริมแม่น้ำคงคาและแม่น้ำสายสำคัญอยู่มากมายทั้งในประเทศอินเดียและเนปาล เป็นต้น

เมื่อเสียชีวิตลงสมาชิกในครอบครัวจะนำศพผู้เสียชีวิตนั้นอาบน้ำชำระร่างกายและเปลี่ยนใส่เสื้อผ้าใหม่หรือบางแห่งจะตกแต่งเครื่องประดับให้กับศพผู้เสียชีวิตโดยผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในพิธี หลังความตายของชาวฮินดูนั้นคือ บุตรชายคนโตของผู้ตาย และหากลูกชายคนโตไม่สามารถประกอบพิธีให้ได้ไม่ว่ากรณีใดๆ ก็ให้ลูกชายคนต่อไปเป็นผู้ทำหน้าที่ หรือหากไม่มีลูกชายแต่บิดาของผู้ตายยังมีชีวิตอยู่ หน้าที่นี้จะตกเป็นของบิดาหรือญาติผู้ชายคนอื่นในครอบครัวถึงแม้จะมีลูกสาวแต่ลูกสาวไม่สามารถทำหน้าที่หรือนำทางดวงวิญญาณของผู้ตายได้

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผู้ชายนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในสังคมฮินดูซึ่งการฃาปนกิจศพหรือการเผาศพนั้นจะทำด้วยความรวดเร็วหลังจากที่เสียชีวิตหรืออย่างช้าที่สุดคือรอให้สมาชิกครอบครัวกลับมาร่วมพิธีพร้อมเพรียงกันแล้วจึงประกอบพิธีศพ

การประกอบพิธีศพของชาวฮินดูแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนใหญ่หรือ 12 ขั้นตอนย่อยแล้วแต่ธรรมเนียมของแต่ละภูมิภาค แต่ในที่นี้ขอกกล่าวถึงขั้นตอนหลัก 4 ขั้นตอนเท่านั้น

1. พิธีกรรมก่อนเสียชีวิต กล่าวคือระยะเวลาก่อนที่จะเสียชีวิต หรือระหว่างป่วยหนักและไม่มีทีท่าว่าจะกลับฟื้นได้
2. พิธีเกี่ยวกับศพผู้เสียชีวิต
3. พิธีเกี่ยวกับการเดินทางและส่งวิญญาณของผู้เสียชีวิตเข้าสู่ทเวะโลก
4. พิธีกรรมเพื่อสรรเสริญดวงวิญญาณของผู้เสียชีวิต

เมื่อเกิดการเสียชีวิตเกิดขึ้นนั้น บุตรชายคนโตของผู้เสียชีวิตมีหน้าที่จุดตะเกียงน้ำมัน โดยวางไว้ข้างตัวของผู้ตายซึ่งต้องจุดตะเกียงน้ำมันไว้โดยตลอด 3 วันหลังจากมีการเสียชีวิตโดยห้ามไม่ให้มีการดับไฟจุดดวงศพไว้บนพื้น โดยหันศีรษะของศพให้หันไปทางทิศใต้โดยถือว่าเป็นทิศของโลกวิญญาณ

จัดการอาบน้ำชำระศพด้วยน้ำศักดิ์สิทธิ์แล้วสวมเสื้อผ้าใหม่ซึ่งถ้าผู้เสียชีวิตเป็นผู้ชายจะสวมใส่ชุดสีขาว หากผู้เสียชีวิตเป็นภริยาซึ่งสามียังไม่ตายหรือเป็นหญิงสาวจะแต่งกายด้วยชุดสีเหลืองหรือสีแดง เมื่อตกแต่งศพเรียบร้อยแล้วให้นำศพวางบนแคร่โดยเจิมหน้าผากศพด้วยผงขี้เถ้า ภาสมะ และกลุ่มร่างของศพด้วยผ้าทอรูปพระศิวะหรือมนต์พระศิวะในกรณีผู้เสียชีวิตเป็นผู้นับถือในไสวะนิกาย หรือเจิมหน้าผากด้วยผงจันทร์หรือ กุมกุ่ม ตามนิกายของผู้เสียชีวิต และนำน้ำศักดิ์สิทธิ์กรอกใส่ปากของผู้เสียชีวิต เพื่อเป็นการชำระร่างกายให้สะอาดและวางใบไม้ศักดิ์สิทธิ์ตาม

พิธีศพของแต่ละภูมิภาควางไว้ข้างขวาของศพและนำศพวางบนแคร่โดยหันศีรษะไปทางทิศใต้และ
ในบางพิธีศพของพราหมณ์การจัดวางศพจะจับศพอยู่ในท่านั่งสมาธิไม่จัดให้อยู่ในท่านอน

เมื่อศพวางบนแคร่แล้วจะตกแต่งด้วยดอกไม้หลากสีคลุมศพไว้จนมิด เช่น ดอกดาวเรือง,
ดอกกุหลาบ, ดอกมะลิ, และดอกไม้พื้นถิ่น เป็นต้น และมีพราหมณ์มาอ่านมนต์เกี่ยวกับพิธีแห่ง
ความตายในระหว่างพิธีศพก่อนที่จะนำศพไปเพื่อปลงศพ

หลังจากนั้นญาติสนิทจะเป็นคนแบกหามแคร่ดังกล่าวไปยังท่าน้ำตามวาระของผู้เสียชีวิต
เพื่อทำการปลงศพริมแม่น้ำคงคา โดยวางศพบนกองไม้ที่เจ้าหน้าที่จัดเตรียมไว้โดยให้หันปลายเท้า
ของศพไปทางทิศใต้เพื่อให้วิญญาณของผู้ตายได้เริ่มเดินทางไปยังเทวะโลก โดยลูกชายคนโตมี
หน้าที่ประกอบพิธีศพคร่าวๆคือ ทำการเดินวนรอบศพในลักษณะทวนเข็มนาฬิกา 3 รอบระหว่าง
เดินจะทำการสาดน้ำศักดิ์สิทธิ์และเทลงบนศพโดยตลอดและหลังจากนั้นจึงนำไฟที่ได้มาจาก
สถานที่ศักดิ์สิทธิ์จุดตะเกียงและวางไว้บริเวณปากของผู้เสียชีวิตและนำไฟอีกส่วนจุดที่กองไม้และ
เริ่มสูมฟางและผงไม้ศักดิ์สิทธิ์ในระหว่างการเผาหลังจากนั้นจะเป็นการไว้ทุกข์ต่อไปอีก 11-13 วัน
หลังจากวันที่เสียชีวิต โดยสมาชิกในครอบครัวมีกฎระเบียบมากมายในขั้นตอนการทำพิธี

เสื้อผ้าไว้ทุกข์คือสีขาวล้วน หากแต่งชุดขาวล้วนในสังคมอินเดีย ถือว่ามีบุคคลในครอบครัวได้
เสียชีวิตลงโดยจะมีการไว้ทุกข์นับจากวันที่เสียชีวิต 11-13 วันและต่อไปจนครบ 1 ปี จึงออกทุกข์
ได้ ญาติผู้เสียชีวิตที่เป็นผู้หญิงจะปล่อยผมยาวไม่รวบผมในระหว่างไว้ทุกข์ ทุกสิ่งเกี่ยวกับพิธีศพ
หรือการไปงานศพ เมื่อกลับถึงบ้าน สิ่งที่ต้องทำก่อนอย่างแรกคือ การล้างมือล้างเท้าและอาบน้ำ
ใหม่ ซักเสื้อผ้าใหม่ ก่อนที่จะทำกิจกรรมอย่างอื่น เพื่อเป็นการล้างความไม่ดีออกไปเสียก่อน
ในระหว่างพิธีศพหรือการไว้ทุกข์ไม่มีการประกอบพิธีบูชาเทพเจ้าหรือเข้าออกห้องบูชาโดยเด็ดขาด

สมาชิกในครอบครัวงดการสวมเครื่องประดับใดๆทั้งสิ้น หรือไปร่วมงานมงคลในระหว่าง
การไว้ทุกข์ ห้ามสวมเครื่องประดับหรือของใช้ที่ทำจากหนังสัตว์เช่น รองเท้าหนัง หรือ สายนาฬิกา
ที่ทำจากหนัง กระเป๋าหนังสัตว์ เป็นต้น(เนื่องจากชาวฮินดูให้ความเคารพกับสัตว์โดยเฉพาะวัวซึ่ง
เป็นสัตว์พาหนะของพระศิวะ) สมาชิกในครอบครัวผู้เสียชีวิตงดทานอาหารที่มีส่วนผสมของเกลือ
ผักและเนื้อสัตว์ บางชนิด ในระหว่างการไว้ทุกข์ (ในกรณีที่ครอบครัวนี้ทานเนื้อสัตว์ไม่ใช่ มังสะ
วีรติ) การเดินทางเพื่อไปร่วมในพิธีศพไม่ควรนำดอกไม้, ผลไม้ หรือสิ่งของติดมือไป ควรไป
เพียงแต่ตัวเปล่าเท่านั้น ไม่ควรเข้าไปทักทายญาติผู้เสียชีวิตด้วยคำทักทายเช่น “สบายดีหรือเปล่า
เป็นอย่างไรบ้าง”

โดยธรรมเนียมแล้วเพียงแค่นั่งหน้าหรือเข้าไปกอดหรือจับมือทักทายโดยอาการสงบก็
เพียงพอแล้ว หลังจากปลงศพแล้วทำพิธีเก็บกระดูกเฉพาะชิ้นส่วนที่มีขนาดตั้งแต่ 1 นิ้ว
โดยประมาณซึ่งมีชื่อเรียกโดยเฉพาะลงในโกศและประกอบพิธีเอาโกศบรรจุลงใต้ท้องน้ำ

หลังจากที่ไฟดับแล้วเจ้าถ่านที่เกิดขึ้นจากการปลงศพในส่วนที่เหลือจะทำการกวาดลงแม่น้ำ
และทำการล้างภาชนะ(ไม้ฟืน) นั้นเพื่อรอรับการปลงศพอื่นต่อไป

หลังจากนั้นลูกชายคนโตผู้ทำหน้าที่ในพิธีศพจะต้องประกอบพิธีบูชาริมฝั่งแม่น้ำเพื่อส่งวิญญาณของผู้เสียชีวิตซึ่งชาวฮินดูถือว่าถ้าประกอบพิธีอย่างไม่ถูกต้องดวงวิญญาณของผู้เสียชีวิตจะไม่สามารถเดินทางเข้าสู่ทิวเขาโลกได้และต้องล่องลอยอย่างไร้จุดหมายพิธีเหล่านี้จึงถือว่าเป็นพิธีสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องประกอบให้ถูกต้อง

วันที่ 10 จัดพิธีบูชาที่บ้านโดยประกอบพิธีบูชาเทพเจ้าในนามของผู้เสียชีวิตและแจกจ่ายอาหารและทำทานให้กับผู้ยากไร้ มอบอาหารให้กับพราหมณ์ผู้ทำพิธีและมอบข้าวที่ประกอบขึ้นมาเป็นพิเศษโดยถือว่าเป็นการมอบอาหารให้กับผู้เสียชีวิตเป็นอาหารหลังความตาย

เมื่อครบรอบ 1 ปีนับจากนั้นจึงจัดพิธีบูชาที่บ้านอีกครั้งเพื่อออกทุกข์และบูชาเทพนพเคราะห์และล้างบ้านด้วยน้ำมนต์และขี้เถ้าที่เกิดจากการบูชาไฟเพื่อล้างความไม่潔ออกจากบ้านเรือนและมอบอาหารให้กับพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีและแจกทานแก่ผู้ยากไร้

ในส่วนของพิธีศพของชาวไทยมุสลิมนั้น อับดุลชะกูร์ บิน ซาฟิอีย์ ดินอะ และนูดีมาน แยนนา (2548) ได้กล่าวว่า ศาสนาอิสลามมีแนวคิดที่ว่า พิธีศพนั้นเป็น”สิทธิของศพ” (“สิทธิของศพ”ตามหลักศาสนาอิสลามถือว่า ร่างอันไร้วิญญาณ ยังมีเกียรติแห่งความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์) และเป็นหน้าที่ของผู้มีชีวิตอยู่ ตามหลักศาสนาเมื่อมีผู้เสียชีวิตลง ต้องรีบจัดการศพ มิให้เก็บศพไว้นาน หลักการปฏิบัติต่อศพของผู้ตาย อันเป็นข้อบังคับที่ศาสนาอิสลามบัญญัติไว้มี 4 ประการ คือ

1. ต้องอาบน้ำให้ หากผู้ตายเป็นชาย ผู้อาบน้ำให้ควรเป็นชาย หากผู้ตายเป็นหญิง ผู้อาบน้ำให้ควรเป็นหญิง ทั้งนี้ผู้อาบน้ำศพควรเป็นคนที่เชื่อถือได้ จุดประสงค์ของการอาบน้ำศพคือเพื่อให้ศพสะอาด วิธีการอาบน้ำ เริ่มด้วยการชำระล้างสิ่งสกปรก เอน้ำรดทั่วร่างกาย จากนั้นจึงรดด้วยน้ำใบพุทราสลับกับน้ำสะอาด 3 ครั้ง แล้วใช้พิมเสนรดเป็นน้ำสุดท้าย โดยเริ่มจากด้านขวา ก่อน จากนั้นจึงอาบน้ำละหมาดให้ผู้ตายเสร็จแล้วเอาสำลีหรือผ้าสะอาดซับน้ำให้แห้ง

2. การห่อศพ เมื่ออาบน้ำเสร็จแล้ว ห่อศพผู้ตายโดยใช้ผ้าสะอาดอย่างน้อยหนึ่งผืนห่อให้มิดชิด ตลอดทั้งร่างกาย แต่การห่อศพที่ตินั้น ศพผู้ชายควรห่อด้วยผ้า 3 ชั้น ส่วนศพผู้หญิงควรห่อด้วยผ้า 5 ชั้น วิธีห่อศพ เริ่มจากปูผ้าลงไป แล้วเอาของหอม เช่น ผงไม้จันทน์ พิมเสน โรยลงบนผ้า เอาผ้าผืนที่สองทับ แล้วโรยของหอมอีกจนครบผ้าทุกชั้น จากนั้นจึงยกศพมาวางบนผ้า โดยให้นอนหงายเหยียดตรง เอามือทั้งสองข้างวางบนอก โดยให้มือขวาทับมือซ้าย เอาสำลีซึ่งคลุกด้วยของหอม เปะไว้ตามซอกหรือข้อพับของร่างกายและที่งูมก แล้วจึงพับผ้าห่อศพ โดยพับชายผ้าด้านซ้ายมาทางขวา และพับชายผ้าด้านขวามาทางซ้ายทีละชั้นๆ จนเสร็จ จึงรวบชายผ้าหัวท้ายผูกไว้ทั้ง 2 ด้าน และผูกระหว่างตัว 2-3 เปลาะ เพื่อไม่ให้เปิดออกขณะนำไปฝัง

3. การละหมาดศพ อิหม่ามหรือผู้นำละหมาดควรเป็นญาติใกล้ชิดทางสายโลหิตของผู้ตาย
วิธีการเริ่มจาก นำผู้ตายไปวางยังที่จะทำพิธีละหมาดขณะนาเซาะห์ โดยวางศพตามขวางกับทิศอันเป็น
ที่ตั้งของเมืองมักกะฮ์ ศพผู้ชายให้หันศีรษะไปทางทิศใต้ ศพผู้หญิงหันศีรษะไปทางทิศเหนือ
ข้อบังคับในการละหมาดขณะนาเซาะห์ มี 7 ประการ คือ

- 3.1 ยืนตรงหันหน้าไปทางศพ
- 3.2 ตักบิร (คือ กล่าวว่ อัลลอฮ์ผู้ยิ่งใหญ่) ครั้งที่ 1
- 3.3 อ่านบิสมิลลาและฟาติฮะห์จนจบ
- 3.4 ตักบิรครั้งที่ 2 แล้วอ่านซอลละวัตนาบี(คำสรรเสริญศาสดามุฮัมมัด)
- 3.5 ตักบิรครั้งที่ 3 แล้วอ่านคฺอฺา(ขอพร)
- 3.6 ตักบิรครั้งที่ 4 แล้วอ่านคฺอฺาอีก
- 3.7 กล่าวสลาม เมื่อเสร็จพิธีละหมาดแล้วรีบนำศพไปฝังที่กุโบร์

4. การฝังศพ การฝังนั้นต้องขุดหลุมให้ลึกพอที่จะระงับกลิ่นที่จะมีในภายหลัง และป้องกัน
สัตว์ร้ายมาคุ้ยเขี่ยศพ โดยปกติจะขุดหลุมลึกประมาณ 2 เมตร กว้าง 1 เมตร ยาว 2 เมตร วิธีการฝังให้
ญาติพี่น้องใกล้ชิดเป็นผู้นำศพลงหลุม โดยวางนอนตะแคงขวา หันหน้าไปทางทิศอันเป็นที่ตั้งของ
เมืองมักกะฮ์

ส่วนพิธีศพของผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์นั้น ในเว็บไซต์สุสานคอตคอม (www.susarn.com)
กล่าวว่าประกอบด้วยพิธีกรรมต่างๆ ดังนี้

1. พิธีกรรมก่อนตาย
2. พิธีสวดหน้าศพ
3. พิธีปลงศพ

นอกจากนั้นก็จะยังมีพิธีที่เรียกว่าพิธีถวายบูชามิสซา และเสกสุสานประจำปี

1. พิธีกรรมก่อนตาย ซึ่งชาวคาทอลิกเรียกว่า “พิธีเจิมคนป่วย” เป็นพิธีกรรมการให้กำลังใจ
คนป่วยก่อนจะสิ้นใจ ให้ตายให้ศุภในพรของพระเป็นเจ้า คนป่วยบางคนที่ได้รับการเจิมแล้วหาย
เป็นปกติก็มีดังนั้นคนป่วยหนักใกล้ตายจะต้องได้รับการเจิมทุกคน เว้นแต่เป็นการตายแบบ
กระทันหัน ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมการเจิมคนป่วย เมื่อมีคนป่วยหนักใกล้จะเสียชีวิตนั้น
ญาติพี่น้องจะต้องรีบเชิญบาทหลวงไปประกอบพิธีกรรมยังสถานที่ๆ คนป่วยไปรักษาตัวทันที ซึ่ง
บาทหลวงจะต้องสวมเสื้อ Alba สีขาวและสวมผ้าห้อยคอ(Stola) สีม่วง นำน้ำศักดิ์สิทธิ์ศีลมหาสนิท
น้ำเสก และหนังสือประกอบพิธีกรรมไปด้วย

ขั้นตอนการดำเนินงานบาทหลวงจะสอบถามอาการและแก้บาปให้คนป่วยถ้าสามารถทำได้ แล้วอธิบายความหมายของพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์แก่ผู้ป่วยและญาติให้เข้าใจ จากนั้นสวดภาวนาพร้อมกัน ผู้นำประพรมน้ำเสกที่คนป่วยแล้วสวดภาวนาต่อจนเสร็จ นิ่งเงียบ 1 นาที ผู้นำอ่านและอธิบายบทอ่านสั้นๆ จากหนังสือพระคัมภีร์ แล้วเอาน้ำมันศักดิ์สิทธิ์เจิมที่คนป่วยเป็นรูปไม้กางเขนบนหน้าผากและฝ่ามือทั้งสองข้าง แล้วสวดภาวนาเปิดพิธี ใช้เวลาในการประกอบพิธีกรรมประมาณ 20 นาที คนป่วยหนักที่ได้รับการเจิมแล้ว ถ้าอาการไม่ดีขึ้น ก็พร้อมที่จะตายในศีลในพรพระเป็นเจ้าอย่างสมเกียรติของคริสตชน

2. พิธีสวดหน้าศพ ชาวคาทอลิกเมื่อเสียชีวิต ญาติจะรีบไปแจ้งแก่บาทหลวงเจ้าอาวาส ในโบสถ์ ทันที แล้วทางโบสถ์จะตีระฆังย่ำห่างกันหลายๆครั้ง ชาวชุมชนเมื่อได้ยินเสียงระฆังในลักษณะแบบนี้ จะรู้ทันทีว่ามีคนตาย ญาติจะนำศพไปบำเพ็ญกุศลที่บ้านหรือศาลาหน้าโบสถ์ก็ได้ ญาติจะนำศพอาบน้ำเพื่อทำความสะอาดทันที แล้วนำเข้าโลงปิดฝา แต่ยังไม่ตอกตะปู จากนั้นจะทำการประดับประดาโลงด้วยดอกไม้และไฟกะพริบ เตรียมรูปเทียนเพื่อให้เพื่อนบ้านใช้จุดเคารพศพ ตอนเย็นจะมีการสวดอภิธรรมศพที่เรียกว่า “พิธีสวดหน้าศพ”

เมื่อถึงเวลา 19.30 น. จะมีพิธีสวดหน้าศพญาติของคนตายจะเป็นผู้นำในการสวดภาวนา โดยไม่มีบาทหลวงมาร่วมพิธีกรรมด้วย ใช้เวลาในการทำพิธีกรรมประมาณ 30 นาที จากนั้นเจ้าภาพจะเชิญแขกเข้าร่วมพิธีรับประทานอาหารก่อนจะกลับบ้าน หรืออาจจะอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพจนสว่างก็ได้ในคืนสุดท้าย บาทหลวงจะมาเป็นผู้นำในพิธีสวดหน้าศพ ก่อนจะประกอบพิธีกรรมการปลงศพในวันรุ่งขึ้น

ในคืนสุดท้ายนี้จะมีแขกรับเชิญและผู้เคารพนับถือคนตายมาร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก เจ้าภาพจะต้องเตรียมโต๊ะ เก้าอี้ ให้เพียงพอแก่ผู้เข้าร่วมพิธี พิธีจะเริ่มเวลา 19.30 น. บาทหลวงผู้นำจะอ่านและอธิบายบทอ่านในหนังสือพระคัมภีร์ แล้วประพรมน้ำเสกลงบนโลงศพด้วย โดยใช้เวลาในการทำพิธีสวดหน้าศพคืนสุดท้ายประมาณ 1 ชั่วโมง จากนั้นเจ้าภาพก็จะเชิญผู้เข้าร่วมพิธีรับประทานอาหารก่อนจะกลับบ้าน หรืออาจจะอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพก็ได้ การสวดศพมากน้อยนานแค่ไหนจะขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพ ถ้าฐานะดีจะใช้เวลาหลายวัน ส่วนคนที่ฐานะไม่ได้ จะใช้เวลา น้อย เช่น 3 วัน 5 วัน หรือ 9 วัน

3. พิธีปลงศพ หลังจากพิธีสวดศพตอนเช้า ญาติของคนตายส่วนหนึ่งจะช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีกรรมการปลงศพ คูหาบรรจุศพและดอกไม้รูปเทียน เมื่อจัดเตรียมทุกสิ่งทุกอย่างเสร็จแล้ว ก็จะเริ่มพิธีต่างๆตามลำดับ

- เวลา 13.00 น. ลูกหลาน ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงของคนตาย จะไปรวมกัน เพื่อเปิดดูหน้าคนตาย เป็นครั้งสุดท้าย ก่อนจะไปฝังโลงศพและตอกตะปูให้เรียบร้อย

- เวลา 13.30 รถประจำสุสานจะมารับศพเพื่อเคลื่อนย้ายไปที่สุสาน ผู้ที่มีฐานะดีหรือเป็นข้าราชการอาจจะจ้างวงดุริยางค์นำขบวนเพื่อเป็นเกียรติแก่คนตาย เมื่อไปถึงสุสานจะจัดการวางศพในศาลาแล้วตกแต่งโลงศพ เช่น จัดดอกไม้ วางพวงหรีด วางรูปคนตาย ประวัตินคนตาย และจัดเตรียมสถานที่เพิ่มเติมให้เรียบร้อยก่อนถึงเวลา 14.00 น.

- เวลา 14.00 น. บาทหลวงจะทำพิธีเสกกุหาที่จะใช้บรรจุศพประมาณ 5 นาที แล้วกลับมาบาทหลวงผู้นำทุกองค์เข้าประจำพระแท่นบูชาเพื่อประกอบพิธีกรรมการถวายบูชามิสซาการปลงศพต่อไป เมื่อจบพิธีกรรมการถวายบูชา บาทหลวงประธานเคารพศพ จากนั้นเดินประพรมน้ำเสกลงบนโลงศพ เสร็จแล้วพิธีกรอ่านประวัติของคนตาย บาทหลวงผู้นำทุกองค์นำดอกไม้ไปวางลงบนโลงศพแล้วเดินทางกลับ จากนั้นญาติพี่น้องลูกหลานของคนตายและแขกรับเชิญนำดอกไม้วางบนโลงศพต่อจนหมดทุกคน แล้วทยอยเดินทางกลับไปบ้านเจ้าภาพ

ญาติพี่น้องลูกหลานของคนตายจะหามโลงศพนำเข้าไปบรรจุในกุหาที่เตรียมไว้ เสร็จแล้วก็ปิดกุหา โดยใช้เวลาประกอบพิธีปลงศพประมาณ 1.30 ชม. และเดินทางกลับบ้าน นำอาหารที่เตรียมไว้มาเลี้ยงแขกทุกคน หลังจากนั้นจะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่คนตายเมื่อครบ 100 วันหรือครบรอบปีของการตาย โดยการสวดภาวนาที่บ้านหรือไปร่วมพิธีกรรมถวายบูชามิสซาอุทิศแก่คนตายที่โบสถ์ นอกจากนี้ในวันเสกสุสานประจำปียังเป็นวันที่ชาวคาทอลิกทุกคนไปรวมกันที่สุสานเพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษ ทำบุญ เช่น ไหว้วิญญาณบรรพบุรุษของตนโดยพร้อมเพรียงกัน

พิธีกรรมงานศพนอกจากจะแตกต่างกันตามความเชื่อของแต่ละศาสนาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ละภูมิภาคและแต่ละชาติพันธุ์ก็ยังมีความแตกต่างกันอีก เช่นงานศึกษาของสรินยา คำเมือง (2550: 9-12) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมเกี่ยวกับการตายและพิธีศพของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ว่า หากมีการตายนอกบ้านคนมอญจะห้ามนำศพเข้าบ้าน โดยเด็ดขาด ดังนั้นเมื่อชาวมอญที่รักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลหมดโอกาสที่จะรักษาแล้ว ญาติจะนำตัวผู้ป่วยกลับบ้านทันที เพื่อไม่ให้มีผลต่อการจัดพิธีศพ ในการปฏิบัติต่อศพนั้น จะทำการอาบน้ำศพในตอนบ่ายหรือตอนเย็น เพราะมีข้อห้ามอาบน้ำศพในตอนเที่ยง การอาบน้ำศพนี้มีผู้รู้เป็นผู้ดำเนินการ รวมทั้งญาติพี่น้องผู้ตาย ผู้ที่ให้การนับถือก็จะมาร่วมอาบน้ำศพ โดยใช้ผ้าส้อมปอผสมขมิ้นราดไปที่ร่างผู้ตาย จากนั้นใช้น้ำสะอาดอาบให้อีกครั้ง โดยราดตั้งแต่ปลายเท้าจนถึงศีรษะผู้ตาย เมื่ออาบน้ำเสร็จแล้ว จะทำการแต่งตัวให้ศพ ไม่ว่าผู้ตายจะเป็นหญิงหรือชายก็ต้องนุ่ง “โปงมอย” ซึ่งเป็นการผ่าผ้าถุงตามยาว เย็บตะเข็บให้ติดกันคล้ายกางเกง แล้วนำเสื้อผ้าตามประเพณีนิยมมาสวมทับอีกชั้นหนึ่ง จากนั้นเป็นการหิว้ม โดยหิว้ม 3 ครั้ง และ

หิวขึ้น ทาแป้ง ประพรมน้ำอบน้ำหอม แล้วจึงทำการมัดศพ ส่วนใหญ่จะให้ผู้ชายช่วยกันมัด โดยใช้ ด้ายขาวขนาดเดียวกับสายสัญญาณมัดที่หัวแม่มือทั้ง 2 ข้าง ในลักษณะประนมมือเหนืออกเข้าไป ด้วยกัน และมัดที่หัวแม่เท้าทั้งสองด้วย พร้อมกับนำดอกไม้ธูปเทียนใส่ไว้ในมือ ต่อมักพลูพร้อม เงิน 1 บาท ใส่ไว้ในปาก แล้วนำไปปลูปิดปากอีกทีหนึ่ง

ตามธรรมเนียมมอญมีข้อห้ามไม่ให้นำโลงศพขึ้นบ้าน ดังนั้นการตั้งศพต้องตั้งอยู่ในเขตเสา ฝา โดยจะต้องทำแคร่ไม้สำหรับวางศพที่เรียกว่า “โจ้งแนะ” “โจ้งแหนะ” หรือ “โจ้งเนียะ” หน้าที่ระยะ ของผู้ตายไปทางทิศตะวันออกบริเวณใต้ถุนจะใช้ไม้ไผ่มาค้ำให้ครบกับตำแหน่งที่ตั้งศพไว้ เมื่อ เคลื่อนศพออกจากบ้านจะนำไม้ค้ำนี้ออกทันที นอกจากนี้ยังมีเครื่องประกอบกรตั้งศพวางไว้ปลาย เท้าของผู้ตาย ถาดแรกประกอบด้วย ตะเกียง 1 ดวงจุดไฟไว้ตลอดเวลา เสื้อผ้าชุดใหม่ 1 ชุด แหวน ทอง 1 วง แป้งหอม กระจกส่องหน้า หวี และถาดที่ 2 มีมะพร้าว 2 ผล ผ้าขาวบางผืนใหญ่ 2 ผืน ผ้า ขาวบางผืนเล็ก 1 ผืน ใต้ก่อไฟ 1 มัด ขมิ้น ส้มป่อย ธูปเทียน โกศใส่กระดุก 1 ลูก การตั้งศพมักจะตั้ง ศพไว้ 3 วัน หรือ 5 วัน

ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์โซ่งและกระเหรี่ยงนั้น จากการศึกษาของสมรภัช ชัยสิงห์กานานนท์ (2550: 37-50) ชาวโซ่งและชาวกระเหรี่ยงให้ความสำคัญกับการตายมาก เมื่อมีคนตาย ชาวโซ่งจะ ถือว่าเป็นวัน “กำบ้านกำเมือง” ทุกคนในหมู่บ้านจะมาช่วยงาน ในช่วงนี้จะไม่มีการทำไร่ไถนา การ ทอผ้า คนในบ้านที่มีคนตายจะหยุดเพาะปลูกเป็นเวลา 1 ปี หากทำการเพาะปลูกในช่วงเวลานี้จะ เป็นการแข่งผู้ตาย เนื่องจากว่ายังอยู่ในระยะเวลาแห่งความเศร้าโศก และในช่วงเวลานี้จะไม่มีการทำ พิธีที่เป็นมงคล เช่น พิธีแต่งงาน

พิธีกรรมความตายของโซ่งหรือที่เรียกว่า “เฮ็ดเฮว” นั้นมีขั้นตอนที่ซับซ้อน ต้องทำพิธีศพ ตามขั้นตอนต่างๆ อย่างถูกต้อง เพื่อให้ผู้ตายได้ไปอยู่อีกโลกหนึ่งอย่างมีความสุขซึ่งจะส่งผลให้ ลูกหลานที่มีชีวิตอยู่มีความสุขไปด้วย หากพ่อแม่ตายลงจะต้องเป็นผีเฝ้าเรือน หรือ “ผีเรือน” ประจำ บ้านต่อไป โดยมีการเชิญให้กลับมาเป็นผีเรือน ด้วยการจาดเชื้อใส่ในบัญชีประจำบ้านเรียกว่า บัญชี เฌือน ผีที่จะเชิญเป็นผีเรือนได้จะต้องเป็นผีที่ตายดีคือ เจ็บป่วยตาย แก่หมดอายุ และตายในบ้าน สำ หรับผู้ที่ตายนอกบ้าน ตายโหง เช่น ถูกยิง ตกน้ำ รถชน และเด็กที่ตายขณะอายุต่ำกว่า 10 ขวบ จะ ไม่เชิญเป็นผีเรือน เพราะผีพวกนี้โซ่งเชื่อว่า ไม่ควรเอาขึ้นเรือนเพราะว่าตายไม่ดี หากเอาขึ้นเรือน แล้วจะเกิดสิ่งไม่ดีแก่ตนเองและครอบครัว

สำหรับชาวกระเหรี่ยงนั้น (สมรภัช ชัยสิงห์กานานนท์, 2550: 69-70) ให้ความสำคัญต่อพิธี ศพอย่างมาก เพราะถือว่าคนเกิดและตายเพียงหนึ่งครั้ง ใครที่ไปช่วยงานศพบ่อยๆ ก็เหมือนกับเป็น การสะสมบุญ การจัดงานศพจะจัดตามความสำคัญของคนที่ตาย ในแง่ของรายละเอียดปลีกย่อยใน

พิธีศพที่คนกระเหรี่ยงปฏิบัติกันในชุมชน และในแต่ละพื้นที่อาจมีความแตกต่างกันไป ขึ้นกับสถานะทางสังคม เศรษฐกิจ ความเชื่อ และการผสมผสานทางวัฒนธรรม การจัดงานศพก็จะจัดตามฐานะ ถ้ายากจนจะจัด 1-3 วัน ถ้าร่ำรวยอาจจะจัดงาน 5-7 วัน โดยทั่วไปกำหนดจำนวนวันจัดงานเป็นเลขคี่ส่วนใหญ่มักตั้งศพไว้สามวัน เพื่อให้ญาติพี่น้องของผู้ตายมาร่วมงานและประกอบพิธีกรรมครบทุกประการ

ส่วนอริตา สุนทโรทก (2550:97) ได้ศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและเย้า โดยชาวม้งนั้น สมาชิกในชุมชนต่างเกี่ยวพันเป็นญาติกันโดยทางสายเลือดหรือไม่ก็โดยการแต่งงาน ทุกคนต่างมีตำแหน่งหน้าที่ และพันธะหน้าที่ต่อชุมชนในฐานะหน่วยงานทางสังคมหน่วยหนึ่งที่เชื่อมต่อกับหน่วยอื่นถ้าหน่วยใดหน่วยหนึ่งหายไปก็จะกระทบต่อหน่วยอื่นๆ ทำให้กลุ่มสังคมเกิดภาวะชะงักงันและขาดความต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้ การตายจึงมิได้เป็นการจากไปของ “ปัจเจกบุคคลในเชิงชีวภาพ” (a biological individual) เท่านั้น แต่ยังเป็น การจากไปของ “สิ่งมีชีวิตเชิงสังคม” (Social being) ด้วย (Symonds 1991:217 อ้างถึงใน อริตา สุนทโรทก 2550:97) ดังนั้นการจัดพิธีศพจึงมิได้เกี่ยวข้องหรือเป็นเรื่องเฉพาะในครัวเรือนผู้ตาย และมีความหมายเพื่อให้คนตายเดินทางไปสู่โลกแห่งวิญญาณเท่านั้น หากยังเป็นกลไกทางสังคมในการฟื้นฟูเยียวยาสภาวะชะงักงันของกลุ่มสังคมที่เกิดจากการหายไปของ “สิ่งมีชีวิตทางสังคม” ให้กลับมามีชีวิตดังเดิม พิธีศพจึงเป็นพิธีแห่งการเปลี่ยนผ่าน (a rite of passage) ของช่วงวิกฤตชีวิตช่วงหนึ่ง ที่อาจมองได้ว่าการตายเป็นสัญลักษณ์ที่นำไปสู่การเกิดใหม่

ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์เย้า นั้น (อริตา สุนทโรทก.2550:132) ก็ให้ความสำคัญทั้งกับคนตายและคนเป็น สำหรับคนตายพิธีศพเป็นการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของวิญญาณผู้ตายให้มีตำแหน่งหน้าที่ในโลกวิญญาณ สามารถอยู่ร่วมกับบรรพบุรุษได้ ทั้งนี้จะเห็นได้จากคำเรียกวิญญาณบรรพบุรุษ 2 คำ ซึ่งเข้าให้ความหมายต่างกัน คือ องไถ่ เป็นผีบรรพบุรุษที่ได้รับการทำพิธีศพครบ จะอยู่ร่วมกับเทพเจ้าที่หิ้งผีใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่ตรงกันข้ามกับประตูผี กับด้าฟิน หรือจำฟิน เป็นผีบรรพบุรุษที่ยังทำพิธีศพไม่ครบทุกขั้นตอน จะมีหิ้งเฉพาะแยกต่างหาก

ในระยะหลังที่สภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อ เกี่ยวกับพิธีศพด้วย งานศึกษาในระยะหลังจึงเป็นการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงพิธีศพด้วย เช่น งานของ พวงทิพย์ เกิดทรัพย์ (2540) การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงพิธีศพของชาวจีน ที่วัดหัวลำโพงในกรุงเทพมหานคร

ซึ่งได้ศึกษาปัจจัยการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของพิธีศพ อีกทั้งแนวโน้มในอนาคตของ

พิธีศพของชาวจีน การวิจัยได้อาศัยข้อมูลจากเอกสารและการวิจัยภาคสนาม ด้วยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยศึกษาเฉพาะกรณีที่วัดหัวลำโพงในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของพิธีศพของชาวจีน ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบพิธีศพอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นไปเป็นแบบไทย คือ ใช้โลงไทย (โลงสี่เหลี่ยม) ไม่ทำกงเต๊ก เผาศพ จากลักษณะการจัดพิธีศพแบบเดิมคือ ใช้โลงจีน ทำกงเต๊ก เผาศพในฮวงซุ้ย และมีการลดหย่อนขั้นตอนการปฏิบัติพิธีอีกด้วย จากกรณีศึกษาพบว่า คนจีนรุ่นแรกไม่ได้จัดพิธีศพแบบจีนเสมอไป พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงเป็นแบบพิธีศพไทยได้เช่นกัน ส่วนลักษณะพิธีศพของคนจีนรุ่นต่อมา จะมีการจัดพิธีเหมือนรุ่นแรก หรือเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีศพเป็นแบบไทยมากขึ้นกว่ารุ่นแรก ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพิธีศพชาวจีนในอดีตที่สำคัญ คือ การเมือง ส่วนในปัจจุบัน ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้พิธีศพมีการจัดอย่างสมบูรณ์ยิ่งใหญ่มากน้อย และการเปลี่ยนแปลงพิธีศพจะเปลี่ยนแปลงเป็นแบบไทยมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับปัจจัยหนึ่งหรือหลายปัจจัยเป็นหลัก เช่น ระดับการศึกษา ความรู้ด้านภาษาจีน การเป็นสมาชิกของสมาคมจีน ลักษณะครอบครัว เป็นต้น แนวโน้มอนาคตของพิธีศพชาวจีนนั้น จะมีการจัดพิธีศพอย่างไทยและมีการลดขั้นตอนการปฏิบัติพิธีศพมากขึ้น การที่ชาวจีนได้อพยพเข้ามาประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง ทำให้เราได้พบเห็นพิธีศพแบบจีนยังคงดำรงอยู่ต่อไป

นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาที่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีศพในชุมชนต่างๆ เช่น งานของบุรินทร์ รุจจนพันธุ์ และคณะ(2551) ซึ่งเป็นการศึกษารูปแบบในการจัดงานศพที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต และหารูปที่เหมาะสมในการจัดงานศพ โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่บ้านไหล่หิน ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง ประเด็นการศึกษาอยู่ที่ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากงานศพ จนกลายเป็นวัฒนธรรมปฏิบัติที่ออกห่างจากความหมายของการสูญเสีย และ โศกเศร้าของญาติมิตร แต่ถูกทดแทนด้วยค่านิยมของสังคมที่ชี้นำจากการพอมิพอกินของเจ้าภาพ

บทเรียนที่เกิดขึ้นได้มีความพยายามที่จะมีการจัดการงานศพ เพื่อลดค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นของคนในชุมชน ทำให้มองเห็นแนวทางการสร้างรูปแบบของการจัดการงานศพที่ยึดหลักของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผ่านกระบวนการเรียนและการสร้างรูปแบบการจัดการงานศพ ให้เกิดเป็นรูปธรรมที่มีความเป็นไปได้เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายของเจ้าภาพที่เกิดขึ้น

อวยชัย ตั้งเตรียมใจ (2546) ศึกษาพิธีกรรมประเพณีงานศพ ของชาวไทยเงิน ตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษากระบวนการและพิธีกรรมประเพณีงานศพ ของชาวไทยเงิน และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีกรรมประเพณีงานศพ ของชาวไทยเงิน กลุ่มนี้ โดยผู้วิจัยศึกษาข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก ผู้ให้ข้อมูลคือ ผู้รู้ จำนวน 31 คน ประกอบด้วย เจ้า

อวาตจำนวน 5 รูป เจ้าพิธีกรรม จำนวน 7 คน มัคทายก จำนวน 5 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 7 คน ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมประเพณีงานศพ และมีส่วนเกี่ยวข้องในพิธีกรรมประเพณีงานศพ จำนวน 7 คน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ และนำเสนอข้อมูลผลการศึกษา โดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า

รูปแบบพิธีกรรมประเพณีงานศพของชาวบ้านในอดีต เมื่อมีคนตายไม่ว่าผู้ตายจะตายในลักษณะใดก็ตาม ชาวบ้านจะนำฟากหรือเสื่อไม้ไผ่มาห่อหุ้มศพ ใช้เถาวัลย์ หรือเชือกขาวรัดช่วงศรียะ เอว และข้อเท้า แล้วนำไปฝังใกล้บริเวณบ้าน และชาวบ้านจะปลงศพแบบฝังกับผู้ตาย จะไม่มีพิธีกรรมทางศาสนา ต่อมาเมื่อมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทเขินได้เข้ามาอาศัยอยู่พื้นที่เดียวกัน ทำให้ชาวบ้านรับเอาวัฒนธรรมของชาวไทเขินเข้ามา จนเกิดการเปลี่ยนแปลงประเพณีงานศพในปัจจุบัน อันเนื่องมาจากปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง จนกลายเป็นประเพณีในปัจจุบันนี้ คือ

ด้านความเชื่อ การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ได้แก่ การอาบน้ำศพ การใส่เงินปากศพ การมัดตราสังข์ การเบิกโลงศพ การตามไฟหน้าศพ การเช่นไหว้ศพ การเคลื่อนย้ายศพ และการกลับจากการเผาศพ

ด้านสังคม การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ได้แก่ การปรึกษากำหนดงานศพ การปิดหน้าศพ การตั้งศพ การเผาศพ การแต่งกายไว้ทุกข์ การส่งศพ และข้อห้ามวันเผา

ด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ได้แก่ การแต่งตัวศพ การทำโลงศพและการสวดศพ

ด้านสภาพแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ได้แก่ การเคลื่อนย้ายศพออกจากเรือน ในปัจจุบันการเคลื่อนย้ายศพออกจากบ้านจะมีอยู่สองวิธี คือ การนำศพออกทางฝ้ายบ้านของผู้ตาย และการนำศพออกจากบ้านโดยใช้ประตูผี และใช้บันไดผี

พิธีกรรมประเพณีเกี่ยวกับความตายนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกัน ทั้งเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ต้องปรับเปลี่ยนไปเพื่อความคงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ของตน และตรงกับวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง คือ ชาวบ้านในตำบลทรายมูล เมื่อได้รับวัฒนธรรมของชาวไทเขินแล้ว มีความเหมือนกับชาวไทเขินที่อื่นในภาคเหนือ ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุประสงค์ข้อที่สอง อันเนื่องมาจากปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมประเพณีงานศพ ของชาวไทเขินในอดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ ด้านความเชื่อ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการปกครอง และด้านสภาพแวดล้อม ที่มีความเกี่ยวข้องกันตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว